

ICOMOS

INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES
CONSEIL INTERNATIONAL DES MONUMENTS ET DES SITES

CZECH NATIONAL COMMITTEE

COMITÉ NATIONAL TCHÈQUE

Stanovisko Českého národního komitétu ICOMOS k dostavbě hradu Helfštýn

Na podzim 2021 vyhrála Českou cenu za architekturu „Rekonstrukce paláce hradu Helfštýna“, realizovaná v letech 2017–2020 podle projektu olomouckého architektonického atelieru-r. Investorem byl Olomoucký kraj, uživatelem objektu je Muzeum Komenského v Přerově. Stavba proběhla v souladu s pokyny Národního památkového ústavu, který ji také návazně vybral „jako významný počín v památkové péči, na který je třeba upozornit“. NPÚ v textu na svém oficiálním webu oceňuje „vznik jedinečné soudobé architektury na hradě Helfštýn“ a „poněkud odvážné a experimentální pojetí rekonstrukce“. Tamtéž upřesňuje, že „v roce 2010 územní odborné pracoviště NPÚ v Olomouci pro zachování autentického vzhledu objektu stanovilo podmínky, jež i tak umožňovaly vznik unikátního a moderního řešení“. Reakce v médiích se až na výjimky s kladným hodnocením ztotožňují.

Na ČNK ICOMOS se v protikladu s tím obrací řada odborníků památkové péče, pracovníků kulturní sféry i široké veřejnosti s kritikou aktuálních úprav na hradě Helfštýně. Zároveň je opakovaně ČNK vyzván, aby zaujal k této akci odborné stanovisko. Po detailní prohlídce hradu členy Vědeckého výboru pro hrady a zámky ČNK ICOMOS a po projednání v exekutivním výboru konstatuje vedení ČNK ICOMOS:

Hrad Helfštýn je nositelem památkových hodnot, a proto byl zařazen mezi kulturní památky. Zachování těchto hodnot by mělo být klíčovým kritériem kvality revitalizačního zásahu z pohledu památkové péče. U soliterních torzálních památek, situovaných v krajině, jako je hrad Helfštýn, patří mezi nositele (atributy) památkové hodnoty rovněž samotný torzální stav dochování; jeho fyzické, vizuální i pocitově vnímané sblížení s okolní přírodou. Na tom se autority středoevropské památkové péče shodly před více než sto lety. Setrvalý intenzivní turistický zájem o tzv. zříceniny v přírodě s tímto odborným názorem není v rozporu.

Hrad Helfštýn od roku 1952 spravují veřejná muzea; nejprve olomoucké, od roku 1960 přerovské. Od počátku se počítalo s polyfunkčním „kulturním využitím“, překračujícím rámec prezentace konzervované památky. Vytvoření prostředí pro umělecké performance, jejich zázemí a související expozici lze při splnění určitých podmínek vnímat jako v principu přiměřený způsob využití hradního torza, jenž nemusí vést ke ztrátě památkových hodnot, pokud na ně bude brán zřetel. Při konzervaci, respektive stavebně restaurátorském ošetření dochované hmoty s maximálním ohledem na výpovědní hodnotu jednotlivých autentických prvků, lze k této hmotě připojit nové prvky potřebné pro bezpečnost a komfort požadovaného provozu, bude-li tento provoz racionálně, přiměřeně dimenzován a novotvary dochované hodnoty netransformují, nezastřou, nýbrž jen citlivě, ohleduplně doplní.

V případě hradu Helfštýna se tomu tak nestalo. K aktuálním úpravám v areálu hradu konstatujeme:

- 1) Hledání možností ochrany dispozice paláce je legitimní, stejně tak jako požadavek památkové péče, aby ochranné zastřešení neporušilo zažitou siluetu hradu. Provedená úprava však tuto roli nesplňuje. Realizovaný způsob vodorovného zastřešení, skrytého za korunou zdiva, negarantuje spolehlivou ochranu, což je patrné již nyní v zimním období. Navíc byly ponechány části dispozice zcela bez zastřešení. Prohlídka prostorů paláce s masivními závějeji sněhu i partie silně promáčených konstrukcí to stvrzují. Je zjevné, že nesprávně zvolené technické řešení bude záhy namísto ochrany zhoršovat stav autentických konstrukcí a výhledově silně ohrožovat památku.
- 2) Autentická materie zříceniny paláce byla v druhé polovině dvacátého století narušena řadou velmi necitlivých úprav. To však v žádném případě nemůže zdůvodňovat a omlouvat rezignaci na kvalifikované, památkově akceptovatelné ošetření památky. Právě naopak. O to větší péče měla být věnována torzální stavbě, která v mnohém zůstala neodborných zásahů v minulosti ušetřena. Nelze přejít, že místo toho byly provedeny četné zásahy do autentické hmoty, včetně bourání zdiva pozdně gotického původu. Památkové hodnoty historických detailů byly v řadě případů zastřeny zcela nevhodným, výrazným mechanickým povrchovým přespárováním na hranici nevksu.

ČNK ICOMOS s politováním konstatuje, že celá historie péče o hrad Helfštýn od padesátých let 20. století do současnosti představuje především varovnou ukázkou toho, jak lze památku a její hodnoty obětovat (slovy Maxe Dvořáka) nevědomosti, špatně pochopeným idejím pokroku a falešným touhám po zkrášlení. ČNK ICOMOS registruje skutečnost, že nynější ocenění za rekonstrukci paláce hradu Helfštýna se opírá o rétoriku, kombinující avantgardistické floskule o „odvaze“ s puristickým důrazem na slohový „design“. Skutečně moderní a zároveň nadčasové aspekty péče o architektonické dědictví, jako jsou vědecká preciznost materiálového průzkumu, řemeslná a výtvarná pečlivost restaurátorského ošetření nebo celková environmentální šetrnost zásahu, zde zastoupeny nejsou.

ČNK ICOMOS se domnívá, že úlohou Národního památkového ústavu je jasná a komplexní identifikace hodnot chráněných objektů a jednoznačné vystupování ve prospěch jejich udržení. Pokud se to z různých důvodů nepodaří, je na místě přinejmenším kritická reflexe příčin, aby bylo zřejmé, že objekt nepředstavuje vzor hodný následování.

Prof. Ing. arch. akad. arch. Václav Girsá

předseda Vědeckého výboru pro hrady a zámky ČNK ICOMOS
prezident Českého národního komitétu ICOMOS

V Praze 31. ledna 2022